

**SÖZLEŞMENİN İÇERİĞİNE MÜDAHALENİN
SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİNE AYKIRILIK
OLUŞTURUP OLUŞTURMADIĞI SORUNU***

Yrd. Doç. Dr. Seçkin TOPUZ**

ÖZET

Sözleşmenin kurulduğu andaki şartlar, sonradan öngörülemez surette değişebilir. Bu tür durumlar, taraflardan birinin maddi edim borcunun ifasının güçleşmesine veya sözleşme kurulurken başlangıçta mevcut olan edimler arasındaki denge ilişkisinin önemli ölçüde bozulmasına sebep olabilir. Bu hallerde sözleşmenin içeriğine müdahale edilirse, bu müdahalenin sözleşmeye bağlılık ilkesine bir aykırılık oluşturup oluşturmadığı bir sorun olarak ortadadır. Çalışmamızda sözleşmeye yapılan müdahalenin sözleşmeye bağlılık ilkesi temelinde hukuk düzenine aykırılık teşkil edip etmediği incelenmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Sözleşme, Sözleşmenin İçeriği, Sözleşmeye Bağlılık İlkesi, Sözleşmeye Müdahale.

**WHETHER THE INTERVENTION IN THE CONTENT OF
THE CONTRACT CONTRADICTS WITH THE PRINCIPLE OF
PACTA SUNT SERVANDA**

ABSTRACT

The conditions in the course of drawing up a contract may later change unpredictably. Such emerging developments may cause a

* Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde savunularak başarılı bulunan doktora tezimizden üretilmiştir. Bkz., TOPUZ Seçkin, Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, Doktora Tezi, Ankara 2009, § 1.

** Kırıkkale Üniversitesi Medeni Hukuk ABD. Öğretim Üyesi.

difficulty in one party's fulfillment of material performance or a substantial distortion of the balance between the fulfillments set out at the beginning. It is then a problem whether the content of the contract is intervened is contrary to the principle of pactasunderservanda. In this study, it is assessed whether an above-mentioned intervention in the contract contadicts with the legal system in the light of the principle of pactasunderservanda.

KEYWORDS: *Contract, The content of contract, pactasunderservanda, the intervention in the contract.*

I. SÖZLEŞMENİN İÇERİĞİ

Sözleşmenin içeriği, somut bir sözleşme için “geçerli normlar” ın tümünü ifade eder. Daha açık bir ifadeyle, taraflar arasında hukuken geçerli olan her türlü hak ve yükümlülükler sözleşme içeriğidir. Bu anlamda olmak üzere, tarafların birbirlerine nasıl davranmaları gerektiği, hangi edimleri yerine getirmek zorunda oldukları, birbirlerine karşı hangi taleplerinin oldukları şeklindeki sorulara verilecek cevaplar, sözleşmenin içeriğini oluşturur.¹

Sözleşmenin içeriğini oluşturan geçerli normlar, öncelikle tarafların karşılıklı ve birbirlerine uygun irade beyanlarına göre belirlenir. Bu tür normlar, tarafların sözleşme özgürlüğü ilkesi gereğince yaptıkları somut olaya ilişkin düzenlemelerdir. Taraflar, sözleşme özgürlüğü ilkesi kapsamında sözleşmenin içeriğini istedikleri şekilde düzenleyebilirler. Ancak, sözleşmenin tarafları, sözleşmedeki mevcut veya muhtemel sorunların tümünü nadir durumlarda düzenlerler. Bunun içindir ki genel ve soyut nitelikteki amir veya tamamlayıcı nitelikte kanuni düzenlemeler, somut sözleşmeye uygulandığı ölçüde yine sözleşmenin içeriğini

¹ **JÄGGI** Peter/**GAUCH** Peter, (Zürcher) Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, V. Bd.: Obligationenrecht, Teilband V 1b: Art. 18 OR, 3. Aufl., Zürich 1980, Art. 18 OR, Nr. 269-287; **BISCHOFF** Jacques, Vertragsrisiko und clausula rebus sic stantibus, Zürich Univ., Diss., Zürich 1983, s. 15; **BUCHER** Eugen, Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, 2. Aufl., Zürich 1988, s. 177; **SULZER** Stefan Robert, Zweckstörungen im schweizerischen Vertragsrecht, Zürich 2002, s. 47.

oluşturur. Bundan başka yine somut sözleşmedeki uyuşmazlığa ilişkin olarak tamamlayıcı nitelikteki örf ve adet hukuku ve hukuk boşluğunun bulunması durumunda hâkimin hukuk yaratmak suretiyle yaptığı düzenlemeler de sözleşmenin içeriğidir.²

II. SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİ

Sözleşmeye bağlılık ilkesi (pacta sunt servanda), sözleşme hukukuna hâkim olan bir ilkedir. Bu ilkenin gereği olarak, sözleşmenin içeriğine her türlü hal ve şartta uyulması gerekir.³ Yine bu ilkeye göre,

² ZürcherKomm-JÄGGI/ GAUCH, Art. 18 OR, Nr. 275 vd.; **BISCHOFF**, s. 15; **BUCHER**, s. 177; **SULZER**, s. 47; **TUOR/SCHNYDER/SCHMID/RUMO-JUNGO**, Das schweizerische Zivilgesetzbuch, 12. Aufl., Nachdruck 2006, s. 54.

³ Bkz., **BYDLINSKI** Franz, Privatautonomie und objektive Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäftes, Wien/New York 1967, s. 136; **ESSER** Josef/**SCHMIDT** Eike, Schuldrecht Bd. I, Allgemeiner Teil, Teilband 2, 8. Aufl., Heidelberg 2000., § 24 III; **TEICHMANN** Arndt, Soergel, Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch, Bd. 2: Schuldrecht I, §§ 241-432 BGB, (Kommentierung zu § 242 BGB), 12. Aufl., Stuttgart/Berlin/ Köln 1990, Nr. 199; **HAARMANN** Wilhelm, Wegfall der Geschäftsgrundlage bei Dauerrechtsverhältnissen, Münster Univ., Diss., Berlin 1979, s. 43; **NICKLISCH**, Fritz, “Ergänzende Vertragsauslegung und Geschäftsgrundlagenlehre - ein einheitliches Rechtsinstitut zur Lückenausfüllung?”, BB 1980, (s. 949 vd.) s. 950; **LEMBKE** Gerd, Vorhersehbarkeit und Geschäftsgrundlage, Köln 1991., s. 104; **FLUME** Werner, Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, Zweiter Band: Das Rechtsgeschäft, 3. Aufl., Berlin 1979, s. 605; **LANGE**, Heinrich, Ausgangspunkte, Wege und Mittel zur Berücksichtigung der Geschäftsgrundlage, Festschrift zum 70. Geburtstag von Paul Gieseke, Karlsruhe 1958, (s. 21 vd.), s. 24 vd.; **LITTBARSKI**, Sigurd, “Neue Tendenzen zum Anwendungsbereich der Lehre von der GG”, JZ 1981, (s. 8 vd.), s. 13; **SORGEL-TEICHMANN**, § 242 BGB, Nr. 199 vd.; **BELLING** Detlev/**HARTMANN** Christian, “Die Unzumutbarkeit als Begrenzung der Bindung an den Tarifvertrag”, ZfA 1997, (s. 87 vd.), s. 91; **WEBER** Hans, Das richterliche Änderungsrecht bei Dauerverträgen, Zürich Univ., Diss., Zürich 1924, s. 16; **MERZ** Hans, Berner Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Bd. I: Einleitung und Personenrecht, Einleitung, Kommentar zu Art. 2 ZGB, Bern 1962 (BernerKomm-MERZ), Nr. 20; **BISCHOFF**, s. 7 vd.; **DESCHENAUX** Henri, Der Einleitungstitel, Schweizerisches Privatrecht Bd. II, Basel/Stuttgart 1967, Nachdruck 1986, s. 196 vd.; **BAUMANN** Max, (Zürcher) Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, I. Bd.: Einleitung

kanundan ve sözleşmeden kaynaklanan istisnalar haricinde, sözleşme tek taraflı olarak sona erdirilemez.⁴

Sözleşmeye bağlılık ilkesi, pozitif hukukta düzenlenen sözleşme özgürlüğü ilkesinin (Anayasa m. 48/I) bir gereğidir. Çünkü sözleşme özgürlüğü ilkesi, kendisinden beklenen fonksiyonu, sadece sözleşmeye bağlılık ilkesinin işletilmesiyle yerine getirebilir.⁵ Sözleşmeye bağlılık

– Personenrecht, 1. Teilband.: Art. 1 - 7 ZGB, (Kommentierung zu Art. 2 und 3 ZGB), Zürich 1998, Art. 2 ZGB, Nr. 453; **KOLLER** Alfred, Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, Grundlagen des Obligationenrechts Entstehung der Obligationen, Bd. I, Bern 2006., § 29, Nr. 2; **GAUCH** Peter, Der Werkvertrag, 4. Aufl., Zürich 1996 (Werkvertrag)., Nr. 561; **SCHLAGETER** Max, Die Vertragsänderung durch den Richter auf Grund veränderter Umstände, Basel 1945, s. 5; **ERDIN** Reto, Unvorhergesehenes beim Werkvertrag mit Festpreis, Zur Tragweite von Art. 373 Abs. 2 OR, St. Gallen Univ., Diss., Bern/Stuttgart/Wien 1997, s. 32; **RAMPINI** Corrado, Die nachträgliche Leistungerschwerung, St. Gallen Univ., Diss., 2002, s. 15; **SULZER**, s. 10 vd.; **WIEGAND** Wolfgang, Basler Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Obligationenrecht I, Art. 1 - 529 OR, (Kommentierung zu Art. 18 OR und 119 OR), 2. Aufl., Basel 1996, Art. 18 OR, Nr. 97 vd.; **SCHWENZER** Ingeborg, Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, 4. Aufl., Bern 2006, Nr. 35.02; **İMRE** Zahit, Medeni Hukuka Giriş, Temel Kavramlar, Medeni Kanununun Başlangıç Hükümleri ve Hakiki Şahıslar Hukuku, 2. Bası, İstanbul 1976, s. 277; **EDİS**, Seyfullah, Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Ankara 1993, s. 312; **EREN** Fikret, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2006, s. 437 vd.; **OĞUZMAN** Kemal/ **ÖZ** Turgut, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2006, s. 156; **KAPLAN**, İbrahim, Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi, Sözleşmenin Yorumu, Sözleşmenin Tamamlanması, Sözleşmenin Değişen Hâl ve Şartlara Uydurulması, Ankara 1987, s. 113; **AKYOL** Şener, Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı, İstanbul 1995, s. 77; **BURCUOĞLU** Haluk, Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarılama (Taşınmaz Kirası Sözleşmelerinde ve Dövizle Endeksli Kredi Sözleşmelerinde Uyarılama Uygulaması), İstanbul 1995, s. 6; **KILIÇOĞLU** M. Ahmet, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Bası, Ankara 2007, s. 180.

⁴ **FLUME**, s. 605; **LANGE**, s. 24; **SORGEL-TEICHMANN**, § 242 BGB, Nr. 199; **LEMBKE**, s. 101; **LITTBARSKI**, JZ 1981, s. 13.

⁵ **HAARMANN**, s. 43 vd., 46 vd.; **BELLING/ HARTMANN**, ZfA 1997, 91; **LEMBKE**, s. 150; **BENDER**, Wolfgang, Der Wegfall der Geschäftsgrundlage bei arbeitsrechtlichen Kollektivverträgen am Beispiel des Tarifvertrages und des Sozialplans, Köln Univ., Diss., Köln 2004, s. 74; **WEBER**, s. 16;

ilkesi, aynı zamanda hukuki güvenlik ve işlem güvenliğini de sağlar. Tüm bu nedenlerle, sözleşmeye bağlılık ilkesi, sadece ahlaki bir ilke değil, aynı zamanda hukuki bir emir olarak nitelendirilir.⁶

III. SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİ VE ŞARTLARIN DEĞİŞMESİ

Sözleşmenin kurulduğu andaki şartlar, politik, toplumsal, ekonomik vs. faktörlere bağlı olarak değişebilir. Bu ise, edim ve karşı edim arasındaki denge ilişkisinin bozulmasına neden olabilir. Böyle bir durumda, edimlerin aynen ifa edilmesi talep edilirse, sözleşmeye bağlılık ilkesi ve onun fonksiyonu olan işlem güvenliği ilkesi, işlem güvenliğini sağlamak yerine, deyim yerinde ise, haksız bir durumun güvenliğini sağlama fonksiyonu icra eder. Bu tür durumlarda, yani, sözleşmenin kurulduğu andaki şartların sonradan değiştiği bazı durumlarda⁷ sözleşmeye müdahale edilmesine imkânı veren çok sayıda kanuni düzenleme vardır. Bunun dışında, -kanunda her hangi bir düzenleme olmasa bile- denge bozulması ve ifa güçlüğü durumlarında da -farklı dogmatik temellerde olsa da- sözleşmeye müdahale edilmesi gerektiği genel olarak kabul edilmektedir.⁸ Ancak, sözleşmenin içeriğine müdahale edilmesinin dogmatik nedenini açıklayan görüşler, sözleşmenin içeriğine yapılan bu müdahalenin sözleşmeye bağlılık ilkesiyle bir çatışma içerisinde olmamasına da gayret etmişlerdir.⁹ Çünkü sözleşmeye bağlılık ilkesi, sözleşme hukukunun temel ilkesidir. Burada sözleşmeye bağlılık ilkesiyle olan bir çatışma, sadece sözleşmeye bağlılık ilkesi ile değil, tüm

BISCHOFF, s. 8; **SCHLAGETER**, s. 7; **OFTINGER**, Karl, “Die kriesenbedingte Veränderung der Grundlagen bestehender Verträge (Von der sog. clausula rebus sic stantibus)”, SJZ 36 (1939/40), (s. 229 vd.und 245 vd.), s. 230; **SULZER**, s. 12.

⁶ **HAARMANN**, s. 48 vd.; **BISCHOFF**, s. 8; **BYDLINSKI**, s. 136; **SULZER**, s. 14; **ERDİN**, s. 33; **BURCUOĞLU**, s. 6.

⁷ Alman hukuku için bkz., **TOPUZ**, § 3, I, 3, B, c, ab. Özel Nitelikteki Tamamlayıcı Hükümlere Göre Taraflara Yüklenen Sözleşme Rizikoları. Türk-İsviçre hukuku için bkz., **TOPUZ**, § 4, IV, 2, B. Sözleşmedeki Riziko Boşluğunun Tamamlayıcı Nitelikteki Kanun Hükümleriyle Doldurulması, a. Genel Olarak.

⁸ Bkz., **TOPUZ**, Birinci Bölüm. Denge İlişkisinin Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumunda Sözleşmenin İçeriğine Yapılacak Müdahalenin Dogmatik Temeli.

⁹ **LEMBKE**, s. 105.

sözleşme hukukuyla bir çatışmanın yaşanmasına neden olur. Bu nedenle, sözleşmeye yapılan müdahalenin sözleşmeye bağlılık ilkesi ile olan ilişkisinin dogmatik bakımdan açıklanması gerekir.¹⁰ Özetlemek gerekirse, buradaki h u k u k i s o r u n , böyle durumlarda sözleşmeye müdahale edilmesinin gerekip gerekmediği değil; sözleşmeye yapılacak bir müdahalenin sözleşmeye bağlılık ilkesi temelinde hukuk düzeni ile uyumlaştırılmasıdır.¹¹ Bu konuda iki temel görüş vardır. Bunlardan ilki, sözleşmeye müdahalenin, sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluştursa da hukuk düzenine aykırılık oluşturmadığı görüşüdür. İkincisi ise, sözleşmeye müdahalenin sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluşturmadığı görüşüdür. Biz aşağıda bu iki görüşe kısaca değineceğiz.

1. Sözleşmeye Müdahalenin Sözleşmeye Bağlılık İlkesine Aykırılık Oluşturduğu Görüşü

Doktrindeki bir görüşe göre¹², şartların değişmesi durumunda sözleşmeye müdahale edilmesi, temelde sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluşturur. Ancak bu durum, şartların değişmesi durumunda kaynağını “sosyal devlet” anlayışından alan bir istisnadır. Çünkü sosyal devlette, taraflardan biri aleyhine güç dengesinin bozuk olduğu durumlarda, devletin sözleşme özgürlüğünü sınırlandırdığı sayısız

¹⁰ **BISCHOFF**, s. 26; **SULZER**, s. 129.

¹¹ **SULZER**, s. 129.

¹² Özellikle **HAARMANN**, s. 35, 46 vd. 49 vd. Aynı yönde: **LEHMANN**, Heinrich, “Mißbrauch der Geschäftsgrundlage”, JZ 1952, s. 10 vd.; **KÖHLER** Helmut, Unmöglichkeit und Geschäftsgrundlage bei Zweckstörungen im Schuldverhältnis, München 1971, s. 141 vd.; **LITTBARSKI**, JZ 1981, s. 8 vd., 13; **ROTH** Herbert, Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 2 Schuldrecht-Allgemeiner Teil, §§ 241-432 BGB, (Kommentierung zu § 242 BGB), 3. Aufl. München 1994 (MünchKomm-ROTH, (1994)), Nr. 509, 540; **BELLING**, Detlev, “Die außerordentliche Anpassung von Tarifverträgen an veränderte Umstände”, NZA 1996, (s. 906 vd.), s. 907; **HOHLOCH** Gerhard, Erman, Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, Bd. I, (Kommentierung zu §§ 242, 313 und 314 BGB), 11. Aufl., Münster/Köln 2004, § 313 BGB, Nr. 16, 22; **KREBS**, Peter, Anwaltkommentar, DeutscherAnwaltVerein, BGB, Band 2: Schuldrecht, Teilband 1: §§ 241 bis 610 BGB, (Kommentierung zu §§ 313 und 314 BGB), Bonn 2005, § 313 BGB, Nr. 2; **SCHULZE** Reiner, NomosKommentar, Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 4. Aufl., Baden-Baden 2005, § 275 BGB, Nr. 6.

düzenleme vardır. Bu bağlamda, sözleşme kurulduğu sırada sözleşmenin zayıf tarafının “işlemin genel şartları” temelinde korunması, buna ilişkin önemli bir örnektir. Edimler arasındaki denge ilişkisinin sonradan sözleşmenin bir tarafı aleyhine bozulmasında da benzer bir durum vardır. Çünkü edimler arasındaki denge ilişkisinin bozulduğu durumlarda, borcun cebri icra organları tarafından devlet eliyle gereğinde yerine getirilmesi söz konusudur. Böyle bir durumda, aynen ifade ısrar eden taraf, diğer taraf üzerinde devlet eliyle nispi olarak güçlü konuma getirilmektedir. Oysa sosyal devlette bir tarafın güçlü pozisyonunu kullanarak diğer tarafı sömürmesi korunamaz. Bu durumda, sözleşmeye bağlılık ilkesi daha üst düzeyde önceliği olan “adalet düşüncesi” ile çatışma içine girer. Böyle bir durumda, adalet düşüncesi temelinde hâkimin sözleşmeye müdahale etmesi gerekir. Hâkimin bu müdahalesi, sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluştursa da, sosyal devlet ilkesi gereğince yapıldığı için, hukuken geçerli bir istisnadır.¹³

Kanaatimize göre, bu görüş isabetli değildir. Çünkü sözleşmeye bağlılık ilkesinin istisnaları, kanundan veya sözleşmeden kaynaklanmalıdır.¹⁴ Yukarıdaki görüş ise, bu ilkeye, hukuki temelini kanundan ve sözleşmeden almayan bir istisna getirmektedir.¹⁵ Dolayısıyla, söz konusu görüş, şartların değişmesi durumunda sözleşmeye müdahale edilmesini genel nitelikte bir düzenlemeyle kanunlaştırmayan hukuk sistemleri bakımından ikna edici değildir. Öte yandan, sözleşme hukukunda “adalet düşüncesi” “sözleşmeye bağlılık ilkesi”nden ve bu arada da işlem güvenliğinden daha üstün bir ilke değildir. Her ikisi birlikte hukuk düzeninin vazgeçilemez nitelikte ve aynı değerde iki temel unsurdur.¹⁶ Nitekim bir borç ilişkisinde “eşitlik ilkesi” gereğince, “borçluyu koruma veya borçlu lehine yorum ilkesi” şeklinde bir ilke önermek mümkün değildir.¹⁷ Bu nedenle “adalet düşüncesi”

¹³ Şartların değişmesi durumunda sözleşmeye müdahale edilmesinin sözleşmeye bağlılık ilkesiyle çatıştığı ve ancak onun geçerli bir istisnası olduğu Türk doktrininde de kabul edilmektedir. Örneğin bkz., **OĞUZMAN/ ÖZ**, s. 450; **EREN**, s. 437 vd.; **KILIÇOĞLU**, s. 180.

¹⁴ Bkz., yuk., § 1, II. Sözleşmeye Bağlılık İlkesi.

¹⁵ **LEMBKE**, s. 106 vd.; **BISCHOFF**, s. 27; **SULZER**, s. 130.

¹⁶ **BISCHOFF**, s. 25.

¹⁷ Bkz., **EREN**, s. 19 vd.

temelinde sözleşmeye bağlılık ilkesine bir istisna getirilmesi isabetli değildir. Kaldı ki, “adalet düşüncesi”nin sözleşmeye bağlılık ilkesinden daha üstün bir ilke olduğu kabul edilse dahi, yine bu görüş isabetli değildir. Çünkü şartlar değişse bile sözleşmeye bağlılık ilkesine bağlı kalınması, adalet düşüncesine aykırılık oluşturmaz. Aksine, şartların değişmesi durumunda sözleşmeye bağlılık ilkesinin ihlal edilmesi, adalet düşüncesini zedeler. Çünkü hukuki güvenlik ve işlem güvenliği temelinde hareket edildiği zaman, sözleşmeye bağlılık ilkesine kaynağını sözleşmeden veya kanundan almayan bir istisna getirilerek sözleşmeye müdahale edilmesi ve böylelikle sözleşmenin ifa edileceğine duyulan güvenin boşa çıkarılması, bizzatihi adalet düşüncesini zedeler. Dolayısıyla, denge bozulması ve ifa gücüğü durumlarında sözleşmeye müdahalenin sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluşturduğu görüşü, şartların değişmesi karşısında sözleşmeye bağlılık ilkesine rağmen sözleşmeye müdahale edilmesinin gerekçesini açıklama konusunda yetersizdir.

2. Sözleşmeye Müdahalenin Sözleşmeye Bağlılık İlkesine Aykırılık Oluşturmadığı Görüşü

Doktrindeki daha isabetli olan bir başka görüşe göre ise¹⁸, denge bozulması ve ifa gücüğü durumlarında sözleşmeye müdahale edilmesi, hiçbir şekilde sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluşturmaz. Böyle bir müdahale, sözleşmeye bağlılık ilkesinin kapsamı ve geçerlilik alanının dışındadır. Çünkü sözleşmeye bağlılık ilkesi, sözleşmenin içeriğine her türlü hal ve şartta uyulmasını gerektirir. Yani, sözleşmeye bağlılık ilkesinin geçerlilik ve uygulama alanı, sözleşmenin içeriği ile sınırlıdır. Sözleşmenin içeriği ise, yukarıda ifade edildiği gibi¹⁹, ilk planda tarafların iradelerine ve tamamlayıcı nitelikteki kanuni düzenlemelere

¹⁸ Özellikle: **MEDICUS**, Dieter, “Vertragsauslegung und Geschäftsgrundlage”, Festschrift für Werner FLUME zum 70. Geburtstag, Bd. 1, Köln 1978, s. 629 vd. (FS FLUME I), s. 631; **HAAS** Lothar/**MEDICUS** Dieter /**ROLLAND** Walter/Schäfer Carsten /**WENDTLAND** Holger, Das neue Schuldrecht, München 2002, Kap. 3, Nr. 183; **ULMER**, Peter, “Wirtschaftslenkung und Vertragserfüllung - Zur Bedeutung staatlicher Lenkungsmaßnahmen für die vertragliche Geschäftsgrundlage-”, AcP 174, (s. 167 vd.) s. 179; **SORGEL-TEICHMANN**, § 242 BGB, Nr. 200; Bischof, s. 27; **SULZER**, s. 130.

¹⁹ Bkz., yuk, § 1, I, Sözleşmenin İçeriği.

göre belirlenir. Şartların değişmesi durumunda ortaya çıkan yeni duruma ilişkin olarak sözleşmede her hangi bir düzenleme yok ise ve aynı zamanda tamamlayıcı nitelikteki düzenlemeler de somut olaya uygulanamıyorsa, bu durumda ortada hâkim tarafından doldurulması gerekli olan bir sözleşme boşluğu vardır.²⁰ Çünkü böyle bir durumda, denge bozulması ve ifa güçlüğü hakkında sözleşmede, “ tarafların birbirlerine nasıl davranmaları gerektiği”, “hangi edimleri yerine getirmek zorunda oldukları”, “birbirlerine karşı hangi taleplerinin olduğu” şeklindeki sorulara, verilecek bir cevap bulunmamaktadır. Bu nedenle, boşluklu olan bir sözleşmede, boşluklu olan alan bakımından sözleşmeye bağlılık ilkesinin uygulanmasından bahsedilemez. Böyle bir durumda sözleşmeye müdahale edilmesi, sözleşmeye bağlılık ilkesinin uygulama ve geçerlilik alanı dışında kalır. Dolayısıyla, sözleşmeye yapılan müdahale, sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluşturmadığı gibi; buna bağlı olarak, hukuk düzeni ile de her hangi bir çatışma yaşanmasına neden olmaz.

Sonuç: Sözleşmenin içeriği, somut bir sözleşme için “geçerli normlar”ın tümünü ifade eder. Sözleşmeye bağlılık ilkesi (pacta sunt servanda) ise, sözleşme hukukuna hâkim olan bir ilkedir. Bu ilkenin gereği olarak, sözleşmenin içeriğine her türlü hal ve şartta uyulması gerekir.

Sözleşmenin kurulduğu andaki şartlar, politik, toplumsal, ekonomik vs. faktörlere bağlı olarak değişebilir. Bu tür durumların sebep olduğu denge bozulması ve ifa güçlükleri karşısında farklı dogmatik temellerde olsa da sözleşmeye müdahale edilmesi gerektiği genel olarak kabul edilmektedir. Ancak denge bozulması ve ifa güçlüğü durumlarında sözleşmeye müdahale edilmesi, hiçbir şekilde sözleşmeye bağlılık ilkesine aykırılık oluşturmaz. Böyle bir müdahale, sözleşmeye bağlılık ilkesinin kapsamı ve geçerlilik alanının dışındadır.

²⁰ Bkz., TOPUZ, § 2, III, 5. Hâkimin Sözleşmeyi Tamamlaması Görüşü.

KAYNAKÇA

AKYOL, Şener: Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasası, İstanbul 1995.

KREBS, Peter: Anwaltkommentar, DeutscherAnwaltVerein, BGB, Band 2: Schuldrecht, Teilband 1: §§ 241 bis 610 BGB, (Kommentierung zu §§ 313 und 314 BGB), Bonn 2005.

WIEGAND, Wolfgang: Basler Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Obligationenrecht I, Art. 1 - 529 OR, (Kommentierung zu Art. 18 OR und 119 OR), 2. Aufl., Basel 1996.

BELLING, Detlev : Die außerordentliche Anpassung von Tarifverträgen an veränderte Umstände, NZA 1996, s. 906 ff.

BELLING, Detlev/HARTMANN, Christian: Die Unzumutbarkeit als Begrenzung der Bindung an den Tarifvertrag, ZfA 1997, s. 87 ff.

BENDER, Wolfgang: Der Wegfall der Geschäftsgrundlage bei arbeitsrechtlichen Kollektivverträgen am Beispiel des Tarifvertrages und des Sozialplans, Köln Univ., Diss., Köln 2004.

MERZ, Hans: Berner Kommentar zum schweizerischen Privatrecht, Bd. I: Einleitung und Personenrecht, Einleitung, Kommentar zu Art. 2 ZGB, Bern 1962 (BernerKomm-MERZ).

BISCHOFF, Jacques: Vertragsrisiko und clausula rebus sic stantibus, Zürich Univ., Diss., Zürich 1983.

BUCHER, Eugen: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil ohne Deliktsrecht, 2. Aufl., Zürich 1988.

BURCUOĞLU, Haluk: Hukukta Beklenmeyen Hal ve Uyarlama (Taşınmaz Kirası Sözleşmelerinde ve Döviz Endeksli Kredi Sözleşmelerinde Uyarlama Uygulaması), İstanbul 1995.

BYDLINSKI, Franz: Privatautonomie und objektive Grundlagen des verpflichtenden Rechtsgeschäftes, Wien/New York 1967.

DESCHENAUX, Henri: Der Einleitungstitel, Schweizerisches Privatrecht Bd. II, Basel/Stuttgart 1967, Nachdruck 1986.

EDİS, Seyfullah: Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Ankara 1993.

ERDIN, Reto: Unvorhergesehenes beim Werkvertrag mit Festpreis, Zur Tragweite von Art. 373 Abs. 2 OR, St. Galen Univ., Diss., Bern/Stuttgart/Wien 1997.

EREN, Fikret: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2006.

HOHLOCH, Gerhard: Erman, Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, Bd. I, (Kommentierung zu §§ 242, 313 und 314 BGB), 11. Aufl., Münster/Köln 2004.

ESSER, Josef/**SCHMIDT**, Eike: Schuldrecht Bd. I, Allgemeiner Teil, Teilband 2, 8. Aufl., Heidelberg 2000.

FLUME, Werner: Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts, Zweiter Band: Das Rechtsgeschäft, 3. Aufl., Berlin 1979.

GAUCH, Peter: Der Werkvertrag, 4. Aufl., Zürich 1996 (Werkvertrag).

HAARMANN, Wilhelm: Wegfall der Geschäftsgrundlage bei Dauerrechtsverhältnissen, Münster Univ., Diss., Berlin 1979.

HAAS, Lothar/**MEDICUS**, Dieter /**ROLLAND**, Walter/Schäfer, Carsten /**WENDTLAND**, Holger: Das neue Schuldrecht, München 2002.

SCHULZE, Reiner: NomosKommentar, Bürgerliches Gesetzbuch, Handkommentar, 4. Aufl., Baden-Baden 2005.

İMRE, Zahit: Medeni Hukuka Giriş, Temel Kavramlar, Medeni Kanununun Başlangıç Hükümleri ve Hakiki Şahıslar Hukuku, 2. Bası, İstanbul 1976.

KAPLAN, İbrahim: Hâkimin Sözleşmeye Müdahalesi, Sözleşmenin Yorumu, Sözleşmenin Tamamlanması, Sözleşmenin Değişen Hâl ve Şartlara Uydurulması, Ankara 1987.

KILIÇOĞLU, M. Ahmet: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 9. Bası, Ankara 2007.

KÖHLER, Helmut: Unmöglichkeit und Geschäftsgrundlage bei Zweckstörungen im Schuldverhältnis, München 1971.

KOLLER, Alfred: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, Grundlagen des Obligationenrechts Entstehung der Obligationen, Bd. I, Bern 2006.

LANGE, Heinrich: Ausgangspunkte, Wege und Mittel zur Berücksichtigung der Geschäftsgrundlage, Festschrift zum 70. Geburtstag von Paul Gieseke, Karlsruhe 1958, s. 21 ff.

LEHMANN, Heinrich: Mißbrauch der Geschäftsgrundlage, JZ 1952, s. 10 ff.

LEMBKE, Gerd: Vorhersehbarkeit und Geschäftsgrundlage, Köln 1991.

LITTBARSKI, Sigurd: Neue Tendenzen zum Anwendungsbereich der Lehre von der GG, JZ 1981, s. 8 ff.

MEDICUS, Dieter: Vertragsauslegung und Geschäftsgrundlage, Festschrift für Werner FLUME zum 70. Geburtstag, Bd. 1, Köln 1978, s. 629 ff. (FS FLUME I).

ROTH, Herbert: Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 2 Schuldrecht-Allgemeiner Teil, §§ 241-432 BGB, (Kommentierung zu § 242 BGB), 3. Aufl. München 1994 (MünchKomm-ROTH, (1994)).

NICKLISCH, Fritz: Ergänzende Vertragsauslegung und Geschäftsgrundlagenlehre - ein einheitliches Rechtsinstitut zur Lückenausfüllung? BB 1980, s. 949 ff.

OFTINGER, Karl: Die krisenbedingte Veränderung der Grundlagen bestehender Verträge (Von der sog. clausula rebus sic stantibus), SJZ 36 (1939/40), s. 229 ff. und 245 ff.

OĞUZMAN, Kemal/ **ÖZ**, Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 2006.

RAMPINI, Corrado: Die nachträgliche Leistungserschwerung, St. Gallen Univ., Diss., 2002.

SCHLAGETER, Max: Die Vertragsänderung durch den Richter auf Grund veränderter Umstände, Basel 1945.

SCHWENZER, Ingeborg: Schweizerisches Obligationenrecht, Allgemeiner Teil, 4. Aufl., Bern 2006.

TEICHMANN, Arndt: Soergel, Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch, Bd. 2: Schuldrecht I, §§ 241-432 BGB, (Kommentierung zu § 242 BGB), 12. Aufl., Stuttgart/Berlin/ Köln 1990.

SULZER, Stefan Robert: Zweckstörungen im schweizerischen Vertragsrecht, Zürich 2002.

TOPUZ, Seçkin: Denge Bozulması ve İfa Güçlüğü Durumlarında Sözleşmeye Müdahale, Doktora Tezi, Ankara 2009.

TUOR/SCHNYDER/SCHMID/RUMO-JUNGO: Das schweizerische Zivilgesetzbuch, 12. Aufl., Nachdruck 2006.

ULMER, Peter: Wirtschaftslenkung und Vertragserfüllung - Zur Bedeutung staatlicher Lenkungsmaßnahmen für die vertragliche Geschäftsgrundlage -, AcP 174, s. 167 ff.

WEBER, Hans: Das richterliche Änderungsrecht bei Dauerverträgen, Zürich Univ., Diss., Zürich 1924.

BAUMANN, Max: (Zürcher) Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, I. Bd.: Einleitung – Personenrecht, 1. Teilband.: Art. 1 - 7 ZGB, (Kommentierung zu Art. 2 und 3 ZGB), Zürich 1998.

JÄGGI, Peter/**GAUCH**, Peter: (Zürcher) Kommentar zum schweizerischen Zivilgesetzbuch, V. Bd.: Obligationenrecht, Teilband V 1b: Art. 18 OR, 3. Aufl., Zürich 1980.